

Наталя Бородіна, кандидат педагогічних наук, доцент

кафедри загального мовознавства та лінгводидактики

Миколаївського державного університету

імені В.О.Сухомлинського

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Рівень комунікативної компетенції студентів-філологів є визначальним у їх фаховій підготовці. У статті йдеться про шляхи вдосконалення комунікативної компетенції майбутніх учителів-словесників, розкривається практичний потенціал роботи над професійним текстом на заняттях із психолого-педагогічних і філологічних дисциплін, показується її роль у формуванні комунікативних умінь і навичок студентів-філологів. До ефективних методів і прийомів удосконалення комунікативної компетенції студентів-філологів у статті віднесено роботу з професійним текстом, комунікативні вправи, роботу з термінологічними словниками, аналіз педагогічного мовлення, дискусію.

Постановка проблеми. Процес оновлення вищої школи, наближення її до європейських стандартів активно впроваджується на освітньому просторі нашої держави. Україна здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті європейських вимог, а також все активніше веде роботу з практичного приєднання до Болонського процесу, одними з основних принципів якого є підвищення якості освіти, спрямоване на досягнення конкурентоздатності навчальних закладів і підготовку висококваліфікованих фахівців, запровадження нових педагогічних та інформаційних технологій [5].

Реформуючи систему вищої філологічної освіти, ми повинні передусім відповісти на питання – чого і як навчати студентів-філологів для забезпечення рівних умов на європейському ринку праці, для виконання суспільних, економічних, технологічних та інших запитів сучасного світу. Зміни в підходах до професійної підготовки фахівців стосуються насамперед зміщення акцентів з процесу на результат навчання, зміни ролі викладача і організації навчання тощо. Результатом професійної підготовки, за Болонською декларацією, є “набори компетенцій, що включають знання, глибину усвідомлення і навички особи, яка навчається” [2,153]. Фахова компетентність – це найважливіший критерій якісної підготовки вчителя української мови на сучасному етапі розвитку як вищої, так і середньої школи; сукупність доступних для вимірювання чи оцінювання знань, умінь і навичок, набутих упродовж навчання й необхідних для виконання певного виду професійної діяльності [2, 354].

Результативність навчання студентів-філологів у вищих навчальних закладах сьогодні визначається не тільки професійними знаннями, вміннями й навичками, а й рівнем мовленнєвої підготовки, практичним володінням лексичними, граматичними, синтаксичними та стилістичними засобами майбутнього фаху, що виявляється в готовності до ефективної професійної комунікації в усіх видах мовленнєвої діяльності – як адресата, так і адресанта мовлення з використанням професійної термінології. Звісно, студент приходить до вищого навчального закладу зі сформованими в школі комунікативними вміннями й навичками, однак практика показує, що рівень володіння ним як усним, так і писемним мовленням є недостатнім для майбутнього вчителя-словесника.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з означеної проблеми. У науковій літературі неодноразово порушувалося питання формування культури професійного мовлення студентів філологічних і нефілологічних факультетів (Л. Барановська, О. Біляєв, Л. Златів, Н. Тоцька). Низка досліджень присвячена проблемі збагачення мовлення майбутніх фахівців професійною лексикою (Б. Глухов, Є. Копіца, М. Пентиліук, Л. Прокопенко).

Комунікативна компетенція та методика її формування й удосконалення розроблялися переважно в галузі дошкільної та шкільної лінгводидактики (А. Богуш, М. Вашуленко, О. Горошкіна, І. Зимня, С. Караман, Г. Лещенко, А. Нікітіна, М. Пентиліук та ін.). Однак у лінгводидактиці вищої школи це питання є недостатньо розв’яз-

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

ним. Тому, враховуючи актуальність порушеної проблеми, ми поставили за **мету** визначити шляхи вдосконалення комунікативної компетенції майбутніх учителів української мови, розкрити практичний потенціал роботи над професійним текстом на заняттях із фахових дисциплін та показати її роль у формуванні комунікативних умінь і навичок студентів-філологів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комунікативна компетенція в широкому її розумінні є здатністю спілкуватися з метою обміну інформацією. Фахова комунікативна компетенція вчителя-словесника – це здатність користуватися мовою залежно від професійної ситуації і комунікативного наміру; особлива якість, набута в процесі педагогічного спілкування або спеціального організованого навчання [6, 70].

Теоретичним підґрунтям формування й удосконалення комунікативної компетенції майбутніх учителів-словесників є, на нашу думку, такі положення:

- фахова філологічна освіта висуває набагато вищі вимоги до рівня сформованості комунікативної компетенції в майбутніх учителів-словесників порівняно зі студентами інших спеціальностей;
- постановка загальної мети підготовки студента-філолога, визначена чинними програмами ВНЗ, визначає зміст комунікативної компетенції майбутніх учителів української мови, враховуючи специфіку їхнього фаху;
- формування комунікативної компетенції має забезпечуватися не окремими ізольованими курсами, а комплексом дисциплін психолого-педагогічного та філологічного циклів;
- на розвиток комунікативної компетенції мають бути орієнтовані всі форми навчальної роботи у вищій школі (лекції, практичні, індивідуальні, семінарські заняття тощо), оскільки комунікативні вміння й навички реалізуються під час кожного з видів мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, говоріння, письма) [1, 194].

Удосконалення комунікативної компетенції нерозривно пов'язане з роботою над професійним текстом – продуктом фахового мовлення, засобом спілкування між людьми певної галузі й особливим компонентом інтелектуальної, мовленнєвої діяльності особистості. Мовленнєва діяльність – важливий аспект психології й психолінгвістики, без якого не можна розглядати навчальний процес узагалі. Ця теорія передбачає обов'язкове врахування ситуації, контексту, в яких реалізовано певну мовленнєву дію, а також її мотивацію. Відомо, що процес мовного професійного спілкування, під час якого формується культура фахового мовлення студентів-філологів, може здійсню-

ватися за допомогою різних видів мовленнєвої діяльності: слухання, читання, говоріння, письма. Для реалізації кожного з них необхідним є належний розвиток комунікативних умінь і навичок.

Як бачимо, актуальним завданням мовленнєвої підготовки студентів-філологів у вищій школі є розвиток у них комунікативних умінь і навичок, серед яких особливу увагу приділяємо вмінням працювати з фаховими текстами (педагогічними, психологічними, лінгвістичними, методичними тощо), зокрема таким:

- вміння сприймати професійний текст, осмислювати його зміст;
- вміння виразного читання та правильної вимови професійних текстів;
- вміння складати план почутого або прочитаного тексту на професійну тему;
- вміння конспектувати тексти на професійну тематику, складати до них тези, конспект, анотації, відгуки, рецензії тощо;
- вміння аналізувати професійний текст;
- вміння відтворювати (переказувати) зміст фахового тексту як в усній, так і письмовій формі;
- вміння висловлюватися на професійну тематику в різних жанрах усного й писемного фахового мовлення (складати тексти доповідей, повідомлень, плани-конспекти уроків, позакласних заходів тощо).

Формування усіх перелічених умінь є можливим за умови застосування принципів наступності й послідовності, професійної комунікативної спрямованості, зв'язку теорії з практикою. Важливими є також і підходи до навчання у вищій школі, серед яких слід виділити комунікативно-когнітивний як такий, що перетворює формування комунікативної компетенції студентів-філологів у свідомий пізнавальний процес, нерозривно пов'язаний з вивченням усіх дисциплін фахового циклу. Тому в розвиткові фахової комунікативної компетенції майбутнього вчителя української мови ключову роль відіграють як філологічні, так і психолого-педагогічні дисципліни: сучасна українська літературна мова, українська література, педагогіка, шкільні курси мови та літератури з методиками їх навчання, проходження педагогічної практики тощо.

Одним із основних видів писемного професійного мовлення вчителя є конспект, тому необхідно навчити студентів правильно його складати та оформлювати. Ключове місце в цьому відіграють курси методики викладання української мови та літератури. На заняттях із цих дисциплін студенти моделюють уроки української мови та літератури та розробляють конспекти до них. При цьому важливо навчити їх правильно визначати триє-

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

дину мету уроку, скласти план, ознайомити із стандартами щодо оформлення конспекту та його фрагментів.

Необхідним лексичним засобом професійного мовлення, зокрема й професійного тексту, є термінологічна лексика, тому необхідно навчити майбутніх учителів активно та правильно її вживати в текстах фахового спрямування. Цьому сприятиме активна робота на заняттях з усіх дисциплін, зокрема педагогіки, української мови та літератури, фахових методик тощо. Формуванню вмінь і навичок застосування професійної термінології у процесі побудови фахових текстів сприятиме дотримання викладачами лінгвістичних та психолого-педагогічних дисциплін таких положень:

- робота із засвоєння студентами основних понять і термінів з курсу повинна бути систематичною й послідовною;

- під час опрацювання фундаментальних понять і термінів, що є предметом вивчення різних дисциплін (напр., терміни *метод, мова, мовлення, мовленнєва помилка* тощо), обов'язково проводити актуалізацію опорних знань студентів;

- вводити рубрику "Ключові поняття й терміни, що вивчаються" до методичних розробок текстів лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять, завдань до індивідуальної та самостійної роботи студентів;

- застосовувати на лекціях, практичних, семінарських і лабораторних заняттях словники наукової термінології й ведення студентами власних словників;

- активно впроваджувати форми роботи, що сприяють розвитку усного професійного мовлення майбутніх учителів і стимулюють їх до побудови висловлювань з використанням фахової термінології;

- проводити контроль за правильністю й точністю вживання студентами фахової термінології, слідкувати за культурою та проводити аналіз їхнього професійного мовлення.

Так, на практичному занятті з теми "Культура педагогічного спілкування" (курс культури мовлення) студентам можна запропонувати завдання на аналіз мовлення вчителя-словесника за відеозаписом, проводити роботу над розробкою рекомендацій щодо його вдосконалення, знаходити в педагогічних текстах фахові терміни й визначати доречність їх вживання, розробляти фрагменти уроків української мови та розв'язувати професійно орієнтовані завдання проблемного характеру. Вправи, дібрані до цього заняття, мають передбачати вдосконалення вмінь і навичок моделювання усних і письмових висловлювань у галузі фахового спрямування.

Наведемо зразки окремих завдань:

1. Ознайомтеся з відеозаписом уроку української мови. Проаналізуйте мовлення вчителя-словесника. Які фахові терміни він уживав під час проведення уроку? Розробіть рекомендації вчителю щодо вдосконалення його професійного мовлення.

2. У чому полягає специфіка фахового мовлення вчителя української мови. Які види й жанри йому притаманні? Наведіть приклади фахової термінології вчителя-словесника.

3. Розробіть індивідуальну бесіду вчителя української мови з батьками невстигаючого учня, намагаючись уживати професійні терміни. Чи є необхідним уживання фахової лексики під час бесід з батьками? Аргументуйте свою думку.

4. Розробіть фрагмент уроку української мови, на якому ви застосовуєте метод лекції для пояснення нового матеріалу.

Пропоновані вправи забезпечать удосконалення вмінь і навичок студентів уживати педагогічну лексику, сприятимуть її активізації під час проведення фрагментів уроків, розв'язання проблемних завдань, розвиватимуть педагогічне мовлення студентів, навчать зіставляти й порівнювати педагогічні поняття, перекладати й редагувати їх визначення, удосконалять навички роботи з педагогічними словниками.

З метою вдосконалення комунікативних умінь і навичок студентів-філологів доцільно застосовувати інтерактивні методи і прийоми навчання, зокрема й дискусію. Дискусії або їх елементи варто проводити на проблемно-дискусійних семінарських заняттях типу "круглий стіл", що передбачають обмін думками, полілог студентів групи. На них по можливості бажано запрошувати фахівців з інституту післядипломної педагогічної освіти, учених-методистів, що представляють різні лінгводидактичні школи, та педагогів-новаторів з метою ознайомлення студентів із передовим педагогічним і науковим досвідом.

Так, на проблемно-дискусійному семінарському занятті з теми "Сучасні технології мовної освіти" (шкільний курс української мови та методика її навчання) студентам можна запропонувати підготуватися до обговорення таких питань плану заняття:

- Вимоги до сучасного уроку української мови.
- Шляхи оптимізації навчання мови.
- Інтегрована технологія навчання мови.
- Особистісно-зорієнтована технологія.
- Проблемність у навчанні мови.
- Комп'ютеризоване й програмоване навчання.
- Модульна технологія вивчення мовних явищ.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-СЛОВЕСНИКІВ

Методика проведення семінару передбачає підготовку студентами виступів за одним із питань плану (за вибором студента) і подальше обговорення методичної доцільності застосування даної технології у практиці навчання української мови. У дискусії мають брати участь усі студенти групи. Запрошення на такі заняття вчителів-новаторів створюватиме атмосферу діалогу, творчого пошуку й сприятиме зацікавленню студентів в обговоренні проблемних питань, збагачуватиме їхні знання передовим педагогічним досвідом. Велике виховне значення у таких дискусіях має позитивний приклад учителя-новатора, що виховує у студентів творчу особистість, прагнення до самовдосконалення. Як засвідчує практика, такі заняття вимагають від студентів ґрунтовної підготовки та глибокого опрацювання ключових понять і термінів з теми, розвивають вміння мислити, аналізувати, висловлювати свою думку щодо досліджуваних питань. Крім того, дискусії викликають у майбутніх учителів потребу висловлювати й відстоювати власну точку зору на поняття та явища лінгводидактики, що сприяє активізації вмінь доречно добирати лінгводидактичні терміни, контролювати власне й чуже мовлення, виправляти в ньому допущені помилки.

З метою вдосконалення комунікативної компетенції студентів-філологів доцільним є застосування комунікативних вправ. Вони сприяють удосконаленню професійного мовлення майбутніх учителів української мови, розвивають уміння вживати професійну термінологію під час побудови висловлювань методичної тематики різних типів і форм мовлення, розробки й проведення уроків української мови та літератури, методичних рекомендацій до вивчення окремих тем шкільної програми тощо. До цього типу вправ студентам можна запропонувати такі завдання:

- скласти діалог на професійну тематику;
- продовжити висловлювання, вживаючи фахові терміни;
- підготувати повідомлення на запропоновану викладачем професійну тему;
- підготувати тези виступу під час дискусії з актуальних професійних питань;
- розробити методичні рекомендації до вивчення окремої теми чи розділу зі шкільного курсу української мови або літератури;
- розробити фрагмент (конспект) уроку, позакласного заходу, факультативу або спецкурсу;
- провести урок української мови (літератури) або його фрагмент;
- дати рецензію на доповідь з методичної тематики.

Ці вправи безпосередньо спрямовані на підвищення культури педагогічного мовлення й удосконалення навичок у сфері професійного спілкування. Вони забезпечують практичне застосування студентами засвоєних на заняттях професійних термінів, що виявляється в розв'язку фахової комунікативної компетентності майбутніх учителів-словесників, удосконаленні вмінь і навичок студентів з різних видів професійної мовленнєвої діяльності: розробляти конспекти уроків, будувати усні й письмові висловлювання та повідомлення, активно брати участь у діалозі, дискусії з актуальних професійних питань, проводити їх глибокий методичний аналіз.

Висновки. Отже, в ході дослідження ми дійшли таких висновків:

- формування комунікативної компетенції є визначальним у фаховій мовленнєвій підготовці студентів-філологів;
- формування комунікативної компетенції необхідно організовувати на текстовій основі;
- удосконалення комунікативної компетенції майбутніх учителів-словесників забезпечується комплексом фахових дисциплін психолого-педагогічного та філологічного циклів;
- основними методичними прийомами вдосконалення комунікативної компетенції виступають робота з професійним текстом, комунікативні вправи, робота з термінологічними словниками, аналіз педагогічного мовлення, дискусії.

Комплекс професійних дисциплін, що викладаються на філологічних факультетах ВЗО, містить значний потенціал у розв'язанні проблеми практичного забезпечення вдосконалення комунікативної компетенції та її складових (мовленнєвої, мовної, соціокультурної, предметної компетенцій тощо) майбутніх учителів-словесників, тому перспективу подальших досліджень вбачаємо в розробці методичного забезпечення з кожного курсу.

1. Босак Н.Ф., Копусь О.А. Формування комунікативної компетенції майбутніх словесників у циклі фахових дисциплін // *Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 39.* – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – С. 193 – 196.

2. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За редакцією В.Г. Кременя. Авторський колектив: М.Ф. Степко, Я.Я. Болюбаш, В.Д. Шинкарук, В.В. Грубінько, І.І. Бабін. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2004. – 384 с.

3. Леценко Г. Комунікативна україномовна компетенція в контексті сучасної мовної

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ КРЕСЛЕННЯ

освіти // Українська мова і література в школі. – 2003. – №7. – С. 2 – 5.

4. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Колектив авторів за ред. М.І. Пентиліук / – К.: Ленвіт, 2004. – 400 с.

5. Модернізація вищої школи України в кон-

тексті принципів Болонської декларації // Вища школа. – 2004. – №5 – 6. – С. 32 – 39.

6. Словник-довідник з української лінгводидактики: Навчальний посібник / Кол. авторів за ред.. М. Пентиліук. – К.: Ленвіт, 2003. – 149 с.

Іван Нищак, старший викладач кафедри педагогічних технологій
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ КРЕСЛЕННЯ

У статті приведено результати науково-педагогічного експерименту, проведеного з метою визначення ефективності запропонованих педагогічних умов розвитку технічного мислення майбутніх учителів трудового навчання на заняттях з креслення засобами інформаційних технологій.

Постановка проблеми. У ході теоретичного дослідження нами встановлено, що ефективний розвиток технічного мислення майбутніх учителів трудового навчання у процесі графічної підготовки засобами інформаційних технологій може і повинен здійснюватися при дотриманні таких педагогічних умов:

а) системності застосування ІТ та узгодженості з традиційною методикою навчання кресленню; б) використанні навчально-розвивальних ПЗ (частково моделювальних), що відповідають основним психолого-педагогічним та дидактичним вимогам; в) комплексності та послідовності застосування ІТ на всіх етапах графічної підготовки студентів; г) психолого-педагогічної готовності викладачів до використання ІТ, а також високого рівня володіння ними комп'ютерною технікою та відповідним програмним забезпеченням.

Означені педагогічні умови повинні реалізуватися лише у сукупності (комплексно); недотримання хоча б однієї з них унеможливить ефективний розвиток технічного мислення студентів у процесі графічної підготовки засобами ІТ.

Виявлені у ході теоретичного дослідження педагогічні умови розвитку технічного мислення студентів у процесі графічної підготовки засобами ІТ потребували апробації та підтвердження на етапі проведення науково-педагогічного експерименту.

Основний матеріал дослідження. В експерименті брало участь 310 студентів (157 – у контрольних групах і 153 – в експериментальних) із п'яти ВНЗ України. Вибірка студентів здійснювалася випадковим чином (вибіркова сукупність) із загальної кількості тих (генеральної сукупності), що можуть підлягати під поширення висновків, отриманих під час наукового дослідження. Щоб забезпечити отримання вірогідних результатів дослідження, у навчальних закладах формувалися контрольні й експериментальні групи, якісно однорідні за своїм складом та приблизно рівні за чисельністю.

Мета констатувального етапу експерименту полягала у виявленні рівня розвитку технічного мислення студентів на початку вивчення курсу креслення, що дало нам можливість спрямувати навчальний процес на подальший ефективний розвиток технічного мислення засобами інформаційних технологій.

Аналіз результатів вхідного діагностування, зведена форма якого відображена у табл. 1, показав, що студенти, які приходять на навчання у вищі педагогічні заклади освіти, в основному, мають низький рівень розвитку технічного мислення: 41,4% студентів контрольних груп та 41,2% – експериментальних груп. Середній рівень розвитку технічного мислення виявлено у 35,0% студентів контрольних груп та 34,6% – експериментальних груп; достатній рівень становить, відповідно, – 13,4% та 14,4%. Найменше проявився